

A dramatic sunset scene with a large, bright yellow sun partially obscured by dark, horizontal clouds. The sky transitions from deep orange near the horizon to a darker red at the top. Below the horizon, the dark silhouette of a forested shoreline is visible, with a body of water reflecting the light from the sun. The text 'Przywróćmy Wisłę' is centered in the lower half of the image in a white, bold, italicized font.

Przywróćmy Wisłę

Zespół Autorski:

- Bogdan Kaźmierczak,
  - Iwona Marczak,
- Agata Szczurowska,
  - Norbert Gajewski

Zdjęcia:

Norbert Gajewski oraz zdjęcia redakcji

Wydawca:

Stowarzyszenie Lokalna Grupa
Działania Razem dla Rozwoju
ul. Rębowska 52 lok. 3
09-450 Wyszogród

ISBN: 978-83-949562-0-2

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich
na lata 2014-2020 - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Publikacja opracowana przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
Razem dla Rozwoju w ramach realizacji operacji
pn: „Przywróćmy Wisłę mieszkańcom obszarów wiejskich”

Operacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej
w ramach Pomocy Technicznej

Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Wstęp

Szanowni Państwo,

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania jest partnerstwem lokalnym, integrującym środowiska lokalne dla wykorzystania potencjału rozwojowego gmin objętych partnerstwem, poprawy ich atrakcyjności jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej oraz aktywizacji i stymulowania współpracy ich lokalnych społeczności.

Cel ten jest realizowany był poprzez identyfikację aktywnych organizacji i jednostek w gminach, uświadomienie im wagi strategicznego podejścia do rozwoju lokalnego i konieczności współpracy na jego rzecz, a następnie wspieranie ich wysiłków na rzecz zrównoważonego rozwoju obszaru Partnerstwa. Intencją Partnerstwa jest takie ukierunkowanie inicjatyw, by uzyskać efekt synergii między nimi samymi oraz między nimi a działaniami podejmowanymi przez władze samorządowe gmin.

W roku 2017 Stowarzyszenie uzyskało dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 na realizację projektu pn. „Przywróćmy Wisłę mieszkańcom obszarów wiejskich”.

Wisła jest najdłuższą polską rzeką i należy do dużych rzek europejskich. Ważne jest także to, że jest uważana przez wielu Polaków za symbol naszej Ojczyzny – jest z nią wręcz utożsamiana;

określana jest też często jako «Królowa Polskich Rzek». Nie oznacza to jednak wcale, że jest przez nich wszystkich znana.

Przystąpienie do realizacji projektu zdeterminowały występujące w środowisku lokalnym czterech województw uwarunkowania rozwoju gospodarczego opartego na położeniu nad rzeką Wisłą. W całym obszarze objętym występują silne powiązania z Wisłą – Królową Polskich Rzek. Dzięki niej powstały, urosły i wzbogaciły się nasze przepiękne miasta leżące u jej brzegów. Celem realizowanego projektu była promocja dobrych praktyk rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich z wykorzystaniem walorów przyrodniczych, krajobrazowych i turystycznych rzeki Wisły oraz podniesienie umiejętności mieszkańców obszarów wiejskich, lokalnych instytucji publicznych, organizacji pozarządowych w planowaniu i realizacji przedsięwzięć z zakresu ochrony i rewitalizacji krajobrazu kulturowego polskiej wsi oraz ochrony i zachowania środowiska przyrodniczego i bioróżnorodności.

W ramach projektu pn.: „Przywróćmy Wisłę mieszkańcom obszarów wiejskich” zrealizowano:

- cykl szkoleń/seminarium dla mieszkańców obszarów wiejskich z zakresu możliwości wykorzystania walorów przyrodniczych, krajobrazowych i turystycznych rzeki Wisły w 4 województwach;
- cykl wyjazdów studyjnych, obejmujących obszary funkcjonowania LGD z czterech województw: Pomorskie, Kujawsko-Pomorskie, Mazowieckie, Lubelskie;
- produkcję i dystrybucję filmu promującego dobre praktyki rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich z wykorzystaniem walorów przyrodniczych, krajobrazowych i turystycznych rzeki Wisły dystrybuowanego za pośrednictwem telewizji lokalnej;
- konferencję promującą dobre praktyki rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich wykorzystującą bogactwo rzeki Wisły.

Przygotowanie, produkcja i dystrybucja niniejszej publikacji stanowi zarówno podsumowanie projektu jak również stanowi formę promocji dobrych praktyk zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich z wykorzystaniem walorów przyrodniczych, krajobrazowych i turystycznych rzeki Wisły.

Publikacja oparta została na prezentowanych w czasie konferencji zagadnieniach obejmujących:

- Potencjał Wisły w wymiarze przyrodniczym, kulturowym i gospodarczym;
- Produkty turystyczne i rekreacyjne rzeki Wisły;
- Perspektywy rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich z wykorzystaniem potencjału rzeki Wisły;
- Możliwości finansowania rozwoju obszarów wiejskich;

wzbogaconych o specjalistyczną wiedzę specjalistów i ekspertów z zakresu nauk przyrodniczych, kulturowych, rozwoju gospodarczego.

Wyrażamy nadzieję, że zarówno publikacja jak i wszystkie zrealizowane w ramach projektu działania, przyczynią się do osiągnięcia w dłuższej perspektywie czasu wymiernych efektów w zakresie: podniesienia świadomości i wzrostu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, rozwoju przedsiębiorczości i podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich.

Mariusz Bieniek
Prezes Zarządu
Lokalnej Grupy Działania
Razem dla Rozwoju

Potencjał Wisły w wymiarze przyrodniczym, kulturowym i gospodarczym

Dolina Wisły – czym jest?

Dolina Wisły stanowi jeden z najwybitniejszych elementów krajobrazu Polski, a zarazem najdłuższym, bo sięgającym ponad 1000 km długości. Niewątpliwie stanowi podstawową oś ekologiczną systemu przyrodniczego kraju, a jej znaczenie przyrodniczo-krajobrazowe postrzegane jest w randze międzynarodowej. Dolina Wisły posiada ogromny potencjał struktury krajobrazowej o niewątpliwie silnie zindywidualizowanym charakterze, mającą przebieg w przybliżeniu południkowy. Bieg rzeki dzieli Polskę na dwie części, zróżnicowane pod względem warunków przyrodniczych, środowiskowych i kulturowych. Rzeka Wisła ma również ogromne znaczenie gospodarcze. W przeszłości była niegdyś ważnym szlakiem handlowym. Na przestrzeni dziejów powstało tu wiele miast i warowni, do najważniejszych należą m.in.: Kazimierz, Puławy, Sieciechów, Stężyca, Kozienice, Magnuszew,

Czersk, Góra Kalwaria, Warszawa, Wyszogród, Płock, Toruń, Tczew, Świecie, Malbork, Gdańsk.

Dolina Wisły w krajobrazie nizinnym stanowi wielkie urozmaicenie. Cała dolina Wisły charakteryzuje się znacznie wyższymi wartościami przyrodniczo-krajobrazowymi w porównaniu do silniej przekształconych przez człowieka terenów przyległych wysoczyzn. Osobliwą cechą doliny jest jej indywidualny krajobraz odznaczający się w znacznej mierze naturalnym charakterem lub relatywnie niskim stopniem użytkowania rolniczego i osadniczego umożliwiającym zachowanie mozaiki środowisk i wysokich walorów przyrodniczych w sąsiedztwie. Wśród ważniejszych cech krajobrazu przyrodniczego doliny Wisły należy wymienić: - znaczną wielkość rzeki i rozległość doliny, co przekłada się na występowanie w Dolinie Wisły różnorodnych jednostek morfologicznych, decydujących o specyfice krajobrazu, tj.: koryto rzeki, system tarasów zalewowych i nadzalewowych oraz ograniczające dolinę skarpy.

- dynamiczny układ doliny Wisły ulegający zmianom i nieustannemu modelowaniu, ze zmianami obserwowanymi już na przestrzeni stosunkowo krótkich okresów czasu (w ciągu roku i krótszych). Czynnikiem wiodącym jest tu niewątpliwie erozja rzeczna (boczna i wglębna) rzeki Wisły i jej dopływów oraz powódzie.

- roztokowy charakter koryta Wisły, występujący naprzemiennie z prostopadłościowym przebiegiem, odznaczającą się dużą naturalnością krajobrazu. W korycie rzeki powstają ciągle nowe wyspy, odsypy i mielizny, modelowane przez wodę. Charakterystyczne są bardzo duże wyspy, szerokie odsypy i plaże, jeziora i boczne koryta.

Charakterystycznym krajobrazem Doliny Wisły wraz z jej tarasami zalewowymi w międzywale są licznie zachowane fragmenty łągów wierzbowo-topolowych i bocznymi korytami rzeki, które stanowią przewodni i niewątpliwie najpiękniejszy element krajobrazu obszaru. Pozostałe obszary doliny, położone poza międzywalem, odznaczają się również dużymi i bardzo dużymi

mi walorami krajobrazu: przyrodniczymi, kulturowymi i wizualnymi.

Nadzwyczajnym walorem krajobrazowym są niewątpliwie ograniczające dolinę skarpy, często wysokie i strome skarpy, z których rozciągają się wspaniałe widoki na dolinę Wisły. Osiągają one do kilkudziesięciu metrów wysokości względnej. Porośnięte są często lasem lub zaroślami, a urozmaiceniem ich krajobrazu są liczne rozcięcia dolinkowe i wąwozy.

Dolina rzeki Wisły obok walorów przyrodniczych odbieranych wizualnie pełni ważną rolę korytary ekologicznych. W odcinku nizinnym mają one charakter uniwersalny tj. funkcjonują dla wszystkich typów ekosystemów o charakterze naturalnym i półnaturalnym, w tym dla ekosystemów leśnych.

Środowisko wizualne rzeki Wisły stanowi zatem syntezę środowiska przyrodniczego i kulturowego. Obszar doliny Środkowej i Dolnej Wisły odznacza się bardzo indywidualnym charakterem środowiska wizualnego, z uwagi na to, że zarówno środowisko przyrodnicze, jak i kulturowe charakteryzuje się szczególnymi walorami.

Wisła jako szczególny obiekt geograficzny

Wiodącym przyrodniczym atrybutem środowiska wizualnego jest niewątpliwie sama dolina Wisły – wielkiej niżowej rzeki Europy, charakteryzującej się w głównej mierze naturalnym charakterem. Reprezentuje ona unikalny typ krajobrazu w nizinnej części Europy. Dolina największej Polskiej rzeki zachowała naturalne morfologiczne cechy: koryto rzeki, system tarasów zalewowych, system tarasów nadzalewowych oraz ograniczające dolinę wysokie skarpy. Ogromne wrażenie wywołuje skala doliny: duża jej szerokość (dochodząca nawet do 15 km koło Dębłina), duża wielkość rzeki (szerokość koryta od kilkuset metrów do 1 km) oraz dynamiczny charakter całego układu przyrodniczego, zwłaszcza w międzywalu, gdzie ma miejsce nieustanny ruch (przepływ wody) i modelowanie terenu, a zmiany krajobrazu są widoczne na przestrzeni nawet krótkich okresów czasu.

Współcześnie Wisła jest rzeką rozłokową o przeplatającym się korycie. Tworzą się tu ciągle nowe, często ogromne, wyspy, odsypy rzeczne i rozległe plaże, także jeziora (starorzecza) i boczne koryta. Krajobraz doliny Wisły w międzywale tworzą wikliny nadrzeczne, fragmenty łągów wierzbowo-topolowych oraz łąki i murawy na odsypach rzecznych. Nieobce są również swobodnie pasące się konie i krowy, pięknie wpisujące się w krajobraz. Urozmaiceniem są ujścia dopływów Wisły. Należy tu wymienić zwłaszcza takie rzeki, jak: Wieprz, Radomka, Pilica, Okrzejka, Zagożdżanka i Świder, których doliny odznaczają się naturalnym charakterem na dużej części swej powierzchni.

Międzywale Wisły stanowi przewodni i bardzo ważny element krajobrazu, stanowiący continuum przestrzenne rangi krajowej, będące nie tylko osią ekologiczną obszaru, ale i osią wizualną. Wały przeciwpowodziowe sta-

nowią co prawda element antropogeniczny, ingerujący w naturalny reżim rzeki, ale warto zwrócić uwagę na ich duże znaczenie krajobrazowe. Stwarzają możliwość dalekich wędrówek wzdłuż koryta Wisły i obserwacji rozległych widoków naturalnych krajobrazów i kulturowych dominant krajobrazowych z kilkumetrowego przewyższenia. Stanowią również bazę do wyznaczania bardzo ciekawych i atrakcyjnych ciągów widokowych oraz zorganizowanych tras turystycznych. Charakterystycznym elementem krajobrazu nadwiślańskiego są niewątpliwie tarasy zalewowe na zawału, które stanowią lokalne dominanty krajobrazowe, jak również atrakcyjne miejsca rekreacji (kąpieliska, plaże, miejsca wędkowania, gier i zabaw), wykorzystywane głównie przez miejscową ludność.

Wisła i jej dolina – zróżnicowanie krajobrazowo-kulturowe

Z Wisłą i z doliną Wisły związanych jest 11 parków krajobrazowych. Przepływa ona przez pięć z nich. W odniesieniu do pozostałych parków Wisła (jej dolina) stanowi ich granicę. Z pradoliną Wisły związany jest Kampinoski PN. Z racji wartości przyrodniczych (różnorodności biologicznej) uznany jest on za jeden ze światowych rezerwatów biosfery. Wyróżnia się również tym, że leży w bezpośrednim sąsiedztwie stolicy państwa – Warszawy. Znacząca jest różnorodność krajobrazów kulturowych Wisły, jej doliny i obrzeży. Jest ona dobrze widoczna zwłaszcza z perspektywy człowieka płynącego rzeką. Tworzą ją zarówno krajobrazy prawie naturalne, jak i krajobrazy kulturowo: rolnicze, przemysłowe, zurbanizowane (miejskie). Składają się nań rozmaite elementy. Są nimi np. sylwetki miast nadwiślańskich (m.in. Krakowa, Sandomierza, Kazimierza Dolnego, Warszawy, Wyszogrodu, Płocka, Włocławka, Torunia, Chełmna, Grudziądz, Tczewa oraz wsi, częstokroć „organicznie” związanych z rzeką, np. dawnych wsi rybackich (m.in. Męcimerza, Murzynowa). Do najwspanialszych kulturowych dominant krajobrazowych w Dolinie Wisły i w jej bezpośrednim sąsiedztwie należy zaliczyć takie elementy, jak sylwetki zamków (m.in. Wawelu w Krakowie, Zamku Królewskiego w Warszawie, krzyżackiego zamku w Gniewie, w Nowem), lub ruin zamków (m.in. w Kazimierzu Dolnym, w Bobrownikach, Złotorii), klasztorów (m.in. Kamedułów, Norbertanek oraz Paulinów w Krakowie, Franciszkanów w Kazimierzu Dolnym, Kamedułów w Warszawie, Salezjanów w Czerwińsku, kościołów (m.in. w Piotrawinie, Gołębiu), katedr i bazylik (m.in. w Krakowie, Warszawie, we Włocławku, Płocku, Toruniu), obiektów militarnych (w Dęblinie), rezydencji magnackich (w Janowcu), dawnych spichlerzy (w Sandomierzu, Kazimierzu Dolnym, Nowym Dworze Mazowieckim, Włocławku, Toruniu, Grudziądzu).

Ponadto elementami nadwiślańskich krajobrazów kulturowych są także mosty, w tym zabytkowe (np. w Krakowie, Szczucinie, Dęblinie, Warszawie, Płocku, Tczewie, rozmaite urządzenia hydrotechniczne (śluzy), obiekty służące regulacji rzeki, nieczynne kamieniołomy (np. w Piotrawinie, Kazimierzu Dolnym, Nasłowie), pastwiska, łąki, pola uprawne (m.in. plantacje wikliny, chmielu), sady itp.

Wiele elementów kulturowych wyróżnia się szczególnym znaczeniem krajobrazowym w sensie wizualnym i emocjonalnym. Odgrywają one ważną rolę w kompozycji krajobrazowej, nadają tożsamość i nastrój miejscom. Są to przede wszystkim dominanty krajobrazowe i inne obiekty o silnej formie, uznane za zabytki (ochrona prawna), bądź stanowiące wartościowe dobra kultury, niekiedy całe zespoły osadnicze, a także odznaczające się szczególnym charakterem na tym obszarze miejsca historyczno-pamiętkowe związane z doniosłymi wydarzeniami historycznymi i wielkimi bohaterami narodowymi. Miejsca historyczno-pamiętkowe nie zawsze odznaczają się wybitnymi walorami wizualnymi, ale wzbudzają emocje przybyszów, są świadectwem przeszłości historycznej i tradycji, nadają niepowtarzalność, przyciągają badaczy i turystów. Wartości krajobrazowe mają duży związek i wpływ na atrakcyjność turystyczną obszaru, dlatego aspekt ten został również uwzględniony jako niezwykle istotny dla rozwoju tych terenów.

Wisła i jej dolina jako korytarz ekologiczny

Wartość przyrodnicza

Rzeka Wisła jak już wspomniani stanowi unikatowy element przyrodniczy nie tylko w skali Polski ale również międzynarodowej. Związane jest to z jej wielkością, stopniem i sposobem uregulowania koryta, ze zróżnicowanymi warunkami geologicznymi, hydrologicznymi, urozmaiconymi rodzajami brzegów, a także z różnymi sposobami gospodarowania w dolinie rzeki.

W całym profilu poprzecznym doliny Wisły można wyróżnić kilka typów siedlisk, których zróżnicowanie wpływa na różnorodność żyjących tam zwierząt. Na tarasach rzecznych niskich, niekiedy zalewanych przez rzekę (na terenach obwałowań – na tzw. międzywalu) występują łągi topolowo-wierzbowe, a także czasami starorzecza z roślinnością szuwarowo-bagienną; miejscami spotkać można lasy olszowe. Na wyższych tarasach (tam, gdzie istnieją wały przeciwpowodziowe – na zewnątrz od nich, na tzw.

zawalu) rozciąga się strefa pierwotnie zajmowana przez łągi jesionowo-wiązowe. Na obszarach, gdzie współczesna dolina Wisły wykorzystuje pradoliny polodowcowe, istnieją miejscami stare, piaszczyste tarasy rzeczne, porośnięte borami sosnowymi i mieszanymi. W Dolinie Wisły występują też i obszary torfowiskowe, które tworzą siedlisko lasów olszowych. Na wysokich skarpach nadwiślańskich, zwłaszcza o ekspozycji południowej, występuje roślinność ciepłolubna chroniona w utworzonych tu rezerwach przyrody.

Naturalne uwarunkowania przyczyniają się do dużego zróżnicowania przestrzennego siedlisk i zróżnicowaniem gatunkowego roślinności. Elementem charakterystycznym jest zarówno pasmowy ciąg roślinności (wzdłuż koryta i doliny Wisły) jak i jej mozaikowość. W rezultacie przyczyniając się do stworzenia dogodnych warunków życia różnym gatunkom zwierząt, w szczególności ptakom. Charakterystyczne cechy doliny Wisły były od dawna zauważane i doceniane przez przyrodników, którzy widzieli w niej ważny

korytarz ekologiczny. Na długości całej Wisły, od źródeł aż do jej ujścia, gniazduje 76% stwierdzonych w Polsce gatunków lęgowych. Wiodącą pozycję pod tym względem ogrywa Wisła środkowa (od Sandomierza do ujścia Narwi) oraz jej dalszy odcinek – od ujścia Narwi do Płocka. Ważna rola rzeki Wisły jako korytarza ekologicznego dla ptaków i innych zwierząt została doceniona nie tylko w Polsce, ale i w Unii Europejskiej, dzięki czemu na znacznej długości Wisła i jej dolina zostały włączone do europejskiej sieci obszarów NATURA 2000 ([www. mos.gov.pl/natura2000](http://www.mos.gov.pl/natura2000)). Do sieci Natura 2000 zostały zaliczone następujące obszary nadwiślańskie:

- Ostoja Dolina Górnej Wisły (m.in. Zbiornik Goczałkowicki),
- Ostoja Małopolski Przełom Wisły (od Józefowa do Kazimierza Dolnego) – 36 km,
- Ostoja Dolina Środkowej Wisły (od Dębłina do Płocka) – 230 km,

Niewątpliwie Wisła na odcinku od Sandomierza do Płocka (ok. 365 km) jest ewenementem na skalę europejską ze względu na swą wartość przyrodniczą. Spełnione są tu międzynarodowe kryteria wymagane do zakwalifikowania tego fragmentu doliny Wisły, zarówno w odniesieniu do sieci Natura 2000, jak i ustaleń Międzynarodowej Konwencji Ramsarskiej, odnoszących się do ochrony obszarów wodno-błotnych. Na tym odcinku doliny Wisły zatrzymuje się regularnie, podczas przelotów jesiennych i wiosennych 50 gatunków ptaków wodno-błotnych, w tym 25 gatunków siewek; regularnie gniazduje 4% europejskiej populacji rybitwy białoczelnej. Wśród gatunków zagrożonych wyginięciem (Światowa Czerwona Księga) regularnie gniazdują tutaj derkacze, przelatują wodniczki oraz zimują bieliki.

Wisła jako dawna i obecna oś kulturowa Polski

Znaczenie kulturowe Wisły w przeszłości związane było ściśle z polityką Polski

i jej rozwojem społeczno-gospodarczym. Wisła była bowiem nie tylko osią osadnictwa, arterią handlową i osią gospodarczą, ale zarazem osią kulturową kraju, dzięki rozkwitowi sztuki w jej szerokim znaczeniu: literatury, architektury, malarstwa w miastach nadwiślańskich oraz rozwojowi rzemiosła (m.in. szkutnictwa). Wszystko to powodowało, że Wisła nie była już jedynie „rzeką”, ale rzeką powiązaną licznymi legendami, podaniami, identyfikowaną z różnymi zwyczajami, obecną i zapisaną w twórczości malarskiej, literackiej, muzycznej.

Trzeba też pamiętać, że dwie stolice Polski zlokalizowane zostały nad Wisłą, a nie nad innymi rzekami. Wędrowka wzdłuż Wisły przez nadwiślańskie miasta i miasteczka to krótki kurs dziejów Polski.

Rzeka Wisła stanowi zatem szczególną oś kulturową Polski, ze względu na historyczne, zabytkowe miasta i miejscowości leżące wzdłuż jej biegu lub w najbliższym sąsiedztwie. Należą do nich m.in. Wisła, Oświęcim, Kraków,

Niepołomice, Opatowiec, Baranów Sandomierski, Sandomierz, Zawichost, Piotrawin, Solec nad Wisłą, Męcierz, Kazimierz Dolny, Janowiec, Puławy, Dęblin, Sieciechów, Stężycę, Kozienice, Czersk, Warszawę, Zakroczym, Czerwińsk, Wyszogród, Płock, Włocławek, Nieszawę, Toruń, Solec Kujawski, Chełmno, Świecie, Grudziądz, Nowe, Gniew, Tczew, Malbork (nad Nogatem), Gdańsk (nad Martwą Wisłą). Polskie obiekty wpisane do 2016 r. na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO, aż cztery leżą nad Wisłą. Są nimi: zamek krzyżacki w Malborku, średniowieczny zespół miejski w Toruniu, Stare Miasto w Warszawie, Stare Miasto w Krakowie.

W tym miejscu warto zasignalizować szeroki wachlarz oferowanego przez rzekę Wisłę bogactwa kulturowego o mniejszej randze ale niewątpliwie równie ważnego dla przyszłych pokoleń, należą do nich:

- Archeologia
- Osadnictwo
- Obiekty architektury sakralnej
- Zespoły pałacowe i dworskie
- Architektura obronna

- Założenia wiejskie i budownictwo drewniane
- Mała architektura, pomniki i miejsca pamięci narodowej
- Historyczne trakty komunikacyjne

Do chwili obecnej zachowały się nad Wisłą ślady życia i wzorcowego gospodarowania na terenach zalewowych dawnych osadników holenderskich i niemieckich (tzw. olędrów). Cechowała ich umiejętność wykorzystywania corocznych wylewów Wisły, dostosowując się do nich poprzez budowę domostw na sztucznie usypanych wzniesieniach oraz budowę domów mieszkalnych i zabudowań gospodarczych w ten sposób, aby w razie powodzi móc się przenieść na wyższe piętro, wprowadzając tam również zwierzęta gospodarcze.

Dziś możemy w pełni korzystać z tego bogactwa kulturowego rzeki Wisły. Turystom pieszym, zmotoryzowanym, wodniakom obcującym lub poruszającym się wzdłuż Wisły dane jest poznanie różnicowania wyżej wymienionych miejsc, miast, regionów ich krajobrazów kulturowych na trasie o długości ok. 1000 kilometrów.

Niewątpliwie krajobraz doliny Wisły w całym swoim biegu odznacza się bardzo wysokimi i wysokimi wartościami przyrodniczo - wizualnymi krajobrazu. Nawet krajobrazy zaliczone do kategorii terenów o średnich walorach są harmonijnymi nie tracą na swojej atrakcyjności, stając się krajobrazami kulturowymi z udziałem licznych fragmentów cennych przyrodniczo.

Produkty turystyczne i rekreacyjne rzeki Wisły

Trendy rozwojowe na świecie wymuszają przygotowanie oferty turystycznej zgodnej z oczekiwaniami turystów, którzy cenią sobie łączenie wysiłku ruchowego i rekreacji z ofertą kulturalną (w tym poznawaniem historii, obyczajów, ale także walorów kulinarnych regionu).

Wisła – dla mieszkańców, turystów, przedsiębiorców

Podstawową ofertą dla potencjalnych konsumentów jest produkt turystyczny – będący zarówno przedmiotem sprzedaży dla turysty jak i całością działań podejmowanych dla turysty: usługa, rzecz, atrakcja

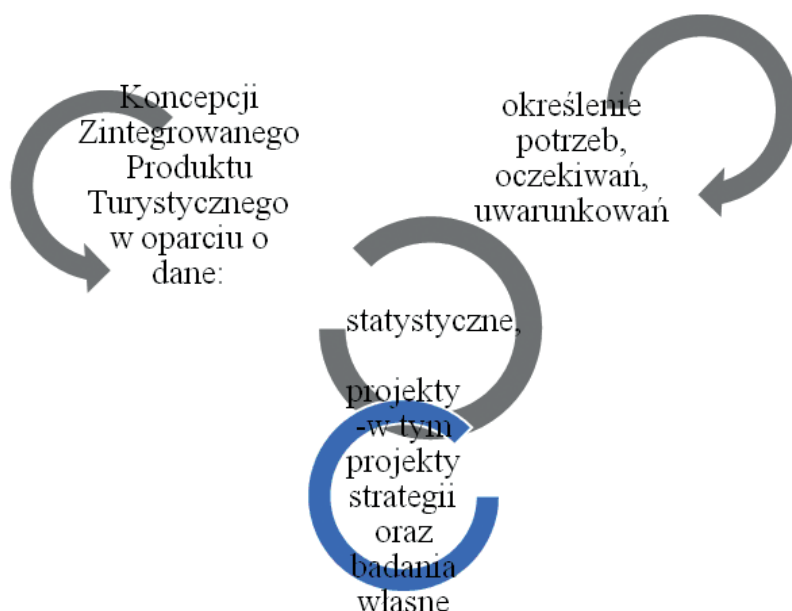

Odpowiedzią na oczekiwania współczesnego społeczeństwa jest Zintegrowany Produkt Turystyczny – oferta turystyczna obszaru kreowana przez wiele podmiotów związanych z turystyką takich jak gospodarstwa agroturystyczne, hotelarze, restauratorzy, przewoźnicy, handlowcy, dysponenci obiektów kulturalnych, rozrywkowych, rekreacyjnych, sportowych wraz z działaniami jednostek samorządu terytorialnego oraz organizacji turystycznych.

Niezwykle istotną rolę odgrywa w tym procesie specjalistyczna jednostka tj. Lokalna Organizacja Turystyczna, której zadaniem jest: kształtowanie współpracy pomiędzy bezpośrednimi usługodawcami (przedsiębiorcami) oraz jednostkami samorządu terytorialnego

Powodzenie wdrażania tego rodzaju usług wymaga opracowania koncepcji Zintegrowanego Produktu Turystycznego

Uczestnicy szkoleń zidentyfikowali potrzeby współczesnego odbiorcy usług klasyfikując je w następujących kategoriach:

Tabela. Ogólny podział potrzeb turystycznych

KOMPLEKS POTRZEB TURYSTYCZNYCH			
TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWE POTRZEBY FUNKCJONALNE		TURYSTYCZNE POTRZEBY INSTRUMENTALNE	
POTRZEBY ZDROWOTNE	POTRZEBY ROZWOJOWE	POTRZEBY DÓBR NATURALNYCH	
		POTRZEBY DÓBR KULTUROWYCH	
▪ rehabilitacji	▪ rozwoju duchowego	POTRZEBY INFORMACJI	
▪ regeneracji	▪ rozwoju fizycznego	POTRZEBY DÓBR I USŁUG KONSUMPCYJNYCH	
		POTRZEBY SPECYFICZNE	POTRZEBY UNIWERSAŁNE
		▪ turystyczno- wypoczynkowe ▪ podstawowe ▪ transportowe	▪ usług handlowych ▪ usług ramienniczych ▪ usług infrastrukturcznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: E. Łaszczak, Ekonomia turystyki, Wydawnictwo II poprawnione i uzupełnione, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2001, s.24

Dodatkowo określona zostały podmioty rynku turystycznego:

Tabela. Podmioty rynku usług turystycznych

GRUPA NABYWCÓW	GRUPA OFERENTÓW	GRUPA PODMIOTÓW POLITYKI TURYSTYCZNEJ
* indywidualni, czyli gospodarstwa domowe	* przedsiębiorstwa turystyczne zajmujące się organizacją za pośrednictwem sprzedaży gotowych pakietów turystycznych	* organy polityki centralnej – tworzące ramy funkcjonowania rynku
		* jednostki samorządu terytorialnego – zajmujące się tworzeniem lokalnego i regionalnego produktu turystycznego
* instytucjonalni, czyli podmioty kupujące masowo usługi turystyczne, np. dla potrzeb turystyki zimwotnej, socjalnej czy kongresowej	* przedsiębiorstwa turystyczne świadczące usługi cząstkowe	* organizacje i stowarzyszenia branżowe w turystyce
		* samorząd gospodarczy

Dokonując kategoryzacji produktów turystycznych rzeki Wisły, możemy wymienić programy:

- edukacyjne,
- turystyczne,
- kulturalne,
- społeczne: nad rzeką albo dla rzeki.

Tak szeroki wachlarz oferowanych produktów turystycznych i rekreacyjnych gwarantuje powrót turystów na rzekę, a nie tylko nad jej brzegi i przeznaczony jest dla wszystkich, którzy chcą pływać:

łodziami, kajakami, żaglówkami, statkami. Wzmocnienie istniejącego potencjału turystycznego odpowiednim programem edukacyjny dla szkół, pozwoli podnieść świadomość pokolenia, które o rzece będzie decydować za kilka, kilkanaście lat. Działania te pozwolą na stworzenie możliwości kontaktu z rzeką od najmłodszych lat, aby każde dziecko mogło poczuć i zrozumieć Wisłę, ale przede wszystkim, aby miało z nią kontakt.

Ekologiczny produkt turystyczny

Rzekę Wisłę lokalne społeczności postrzegają jako niezwykle ważny turystycznie element rozwoju dla naszego kraju. Rzekę Wisła miała i ma znaczenie jako miejsce wypoczynku i rekreacji dla wielu ludzi przez co dynamicznie rozwija się turystyka. Stanowi ona zatem punkt wyjścia do tworzenia na bazie tego potencjału ekologicznego produktu turystycznego.

Pod pojęciem ekoprojektu turystycznego rozumie się taki produkt, który spełnia następujące kryteria:

- jego wytwarzanie jest zlokalizowane w nieskażonym środowisku,
- cechuje się malejącą zasobożłonnością, czyli w jak najmniejszym stop-

- niu wykorzystuje składniki środowiska przyrodniczego,
- bazuje na lokalnych zasobach naturalnych, materialnych i ludzkich,
  - charakteryzuje się czystą technologią wytwarzania,
  - służy zdrowiu i jest przyjazny środowisku;

Czynnikami warunkującymi rozwój produktu agroturystycznego w turystyce wiejskiej są:

- naturalny krajobraz, atrakcje przyrodnicze gwarantem wypoczynku,
- czystość, warunki sanitarne, uprzejmość i gościnność są podstawowymi wymaganiami,
- serwowane wyżywienie winno obejmować lokalne specjały (przetwory mleczne, wędlinę, przetwory owocowe itd.),
- dbałość samorządu lokalnego o porządek i selektywną zbiórkę odpadów, oznakowanie atrakcji turystycznych, odpowiedni stan techniczny małej infrastruktury (parkingi, miejsca piknikowe)
- kategoryzacja gospodarstwa agroturystycznego.

Wiśła jest wyjątkową rzeką, jest miejscem życia wielu zwierząt i miejscem występowania wielu gatunków roślin. Pełni ona funkcje turystyczne, rekre-

acyjne i cieszy oczy wielu ludzi. Brzegi Wisły zawsze były bardzo atrakcyjne dla wędkarzy. Ostatnio pojawiają się jednak nowe formy wypoczynku. Przykładem niech będą tu szczególnie atrakcyjne dla spragnionych kontaktu z naturą turystów spływy kajakowe dzikimi odcinkami środkowej Wisły połączone ze zwiedzaniem starych nadbrzeżnych miast.

Obecnie turyści mogą korzystać z bogatej oferty produktów turystycznych i rekreacyjnych. Reprezentatywnymi przykładami są niewątpliwie:

- **PUŁAWY, JANOWIEC I KAZIMIERZ** - Projekt realizowany był na obszarze trzech gmin: miasta Puławy, gminy Kazimierz Dolny oraz gminy Janowiec, a jego efektem miało być powstanie produktu turystycznego opierającego się na wykorzystaniu walorów Wisły, jak również integracja trzech miast poprzez stworzenie takiego wspólnego produktu. Przedmiotem projektu było:
  - Przebudowa portu rzeczno- w Puławach w celu przystosowania go do pełnienia funkcji turystyczno-rekreacyjnych oraz budowa bulwaru nadwiślańskiego.
  - Rozbudowa infrastruktury turystycznej związanej z rzeką Wisłą w Kazimierzu Dolnym (przebudowa przystani, budowa szaletu miejskiego, oświetlenie

- bulwaru nad Wisłą i zagospodarowanie terenów zieleni przy wale wiśląnym oraz przebudowa drogi wraz z uzbrojeniem terenu),
- Budowa przystani żeglugowej na rzece Wiśle w miejscowości Janowiec. W ramach projektu zrealizowano wszystkie przedsięwzięcia z zakresu budowy infrastruktury. Główny cel projektu, jakim miała być integracja poprzez komunikację wiślana biorących udział w projekcie miejscowości oraz inspiracja dla rozwoju żeglugi turystycznej na odcinku co najmniej między Sandomierzem i Warszawą nie został zrealizowany ze względu na niedostateczną żeglowność Wisły.
  - **WIŚLANA TRASA ROWEROWA** - Jedną z ciekawych inicjatyw, próbującą połączyć Wisłę jest Wiślana Trasa Rowerowa biegnąca wzdłuż całej rzeki. Swoją początek ma u źródeł Wisły tam gdzie łączą się Czarna i Biała Wisetka. Trasa biegnie głównie po wałach przeciwpowodziowych.
  - **MUZEUM WISŁY** jest częścią utworzonego Centrum Kultury „Wisła”. Nie-wielka placówka ma siedzibę w najbardziej malowniczej części miasta - na skarpie wiślanej z widokiem na zakola rzeki. Muzeum powstało w 2012r w ramach Centrum Kultury „Wisła”. Poza prezentowaniem ekspozycji stałej

ilustrującej zagadnienia związane z historią osadnictwa, żeglugi oraz florę i faunę środkowego odcinka rzeki, przynajmniej dwa razy w roku organizowane są wystawy czasowe we współpracy z innymi placówkami muzealnymi. Muzeum pełni centrum upowszechniania historii i tradycji Ziemi Wyszogrodzkiej. Integralną częścią muzeum jest Galeria w której organizowane są wystawy. W Muzeum Wisły w Wyszogrodzie można zobaczyć historię żeglugi wiślanej. Ekspozycje, które można tu zobaczyć odwołują się do historii polskiej żeglugi rzecznej i korzyści, które rzeka za sobą niesie. Wstępna część ukazuje najstarsze wzmianki historyczne o Wiśle i charakterystykę dorzecza Wisły środkowej, następnie zwiedzamy modele szkiuty wiślanej, żaglowce, barki, kutry.

-ŻEGLUGA TURYSTYCZNA - lokalna żegluga wycieczkowa w Warszawie, Wyszogrodzie Płocku, żeglarstwo rekreacyjne i sportowe, wioślarstwo i kajakarstwo, w tym także spływy lokalnymi dopływami Wisły;

- **NADWIŚLAŃSKIE EKOMUZEUM** na Górze Zamkowej - fragmenty fundamentów średniowiecznej warowni, a także pamiątki z okresu II wojny światowej. Zadanie zrealizowane w ramach projektu zadania pn. „Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Gminy i Miasta Wyszogród”. Projekt został dofinansowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego. Dzięki dofinansowaniu dokonano m.in.:

- Utworzenia EkoMuzeum;
- Stworzenia na Górze Zamkowej stanowiska obserwacyjnego wyposażonego w lunetę;
- Opracowania i wydania Przewodnika Turystycznego po Ziemi Wyszogrodzkiej oraz Muzeum Wisły w Wyszogrodzie;
- Opracowania i wydania znaczka Muzeum ;
- Utworzenia nowego działu w Muzeum Wisły;
- Prac archeologicznych na Górze Zamkowej;
- Oznaczenia tablicami informacyjnymi miejsc ważnych dla historii miasta;
- Wykonania makiety mostu drewnianego przez rzekę Wisłę w Wyszogrodzie.

Nawet najbardziej unikatowy produkt turystyczny bądź rekreacyjny nie będzie w stanie przelożyć się na zwiększony ruch turystyczny, jeżeli równolegle nie zostały podjęte działania ukierunkowane na inwentaryzację bazy noclegowej i gastronomicznej, nasilenie działań informacyjnych, próbę zlokalizowania rynków docelowych, określenie szczególnych potrzeb turystów i ew. wzbogacenie oferty o usługi i atrakcje, które odpowiedzą na te potrzeby. Nieodzowne jest kontynuowanie działań ukierunkowanych na podniesienie poziomu wiedzy lokalnych mieszkańców z zakresu komercjalizacji walorów naturalnych i kulturowych oraz nasilenie współpracy, tworzenie produktów sieciowych i profesjonalizację sprzedaży oferty turystycznej, bez których faktyczne zagospodarowanie potencjału poszczególnych miejscowości i okolic nie będzie możliwe.

Dobre Praktyki

Beneficjenci projektu – uczestnicy wyjazdów studyjnych, zapoznawali się z przykładami wykorzystania walorów rzeki Wisły jako lokalnych produktów turystycznych. Prezentowane w niniejszej publikacji lokalne produkty turystyczne i rekreacyjne stanowią jedynie nieliczne przykłady z szerokiego katalogu dobrych praktyk:

- **Wyspa Wisła** - to kompleks wypoczynkowo-rekreacyjny położony na wyjątkowej urodzie nadwiślańskich terenach w Stężycy. To doskonała propozycja dla rodzin i osób, które chcą uciec od wielkomiejskiego zgiełku i aktywnie odpocząć w otoczeniu przyrody. W amfiteatrze organizowane są koncerty i imprezy artystyczne. Wisła, będąca własnością Towarzystwa Przyjaciół Stężycy jest inspirującym przykładem aktywnego i efektywnego społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym, które samodzielnie realizuje swoje strategiczne cele. Towarzystwo Przyjaciół Stężycy zostało powołane do życia w 1977. /obszar działania Lokalnej Grupy Działania Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej/;

- **Certyfikowane produkty lokalne i tradycyjne wytwarzane przez mieszkańców.**

Lokalna Grupa Działania „Zielony Pierścień” od 2010 r. certyfikuje produkty lokalne związane z obszarem w sześciu kategoriach: produkt spożywczy, sztuka-rękodzieło, produkt usługowy, pamiątka turystyczna, zespół regionalny i wydarzenie/impreza.

Działanie to wywołało dużą aktywność lokalnych środowisk. Z czasem zaczęły tworzyć się grupy oraz organizacje pozarządowe, których jednym z głównych celów było promowanie rodzimych wyrobów. Z tego kręgu wywodzą się mikroprzedsiębiorcy, których LGD wsparła dotacjami z LSR

na lata 2009-2015 i z projektu regrantingowego finansowanego z Programu Szwajcarskiego. Obecnie prowadzą oni działalność gospodarczą związaną z legalną produkcją i sprzedażą produktów lokalnych i tradycyjnych. Do wyróżniających

się miejscowych przedsiębiorców produkujących lokalne produkty należą m.in.: „Manufaktura Różana” ze Starej Wsi koło Końskowoli (np. syrop z płatków i owoców róży, konfitury z owoców róży), Olejarnia „Skarby Natury” w Zabłociu koło Markuszowa (oleje tłoczone na zimno z lnu, rzepaku, lnianki oleistej), przetwórnia „Moje Owoce” z Klementowic koło Kurowa (np. soki z malin, czarnego bzu, aronii oraz powidła i musy owocowe). Wytwarzane produkty lokalne i tradycyjne są sprzedawane i promowane bezpośrednio u producentów, na comiesięcznych kiermaszach produktów lokalnych organizowanych w Nałęczowie przez LGD, krajowych i zagranicznych targach żywności i targach turystycznych.

Od 2015 r. prowadzony jest sklep internetowy na portalu www.smakujlubelskie.eu prowadzonym przez Stowarzyszenie „Wojciechowskie Arianki” w Wojciechowie tych wyrobów odbywa się także przez sklep. /obszar działania Lokalnej Grupy Działania Zielony Pierścień/.

Święto Śliwki – Rakowiec Powiślańska Śliwka W Occie znalazła się na liście produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Stało się tak dzięki staraniom Stowarzyszenia Mieszkańców i Sympatyków Wsi Rakowiec (gm. Kwidzyn). Surowcem jest śliwka węgierka, która rośnie w sadach tej miejscowości. Owoc charakteryzuje się dobrym smakiem i wytrzymałą skórką, która po kilkukrotnym zalewaniu gorącą zalewą nie pęka. Zalewa zrobiona jest z cukru, octu i przypraw. Oprócz śliwki, którą spożywa się jako do-

datek do mięs, zalewę stosuje się jako zakwas do barszczu czerwonego lub czerniny. Do 2000 roku śliwki wsypywane były do dużych 3-litrowych słoików. Obecnie trafiają one do dużo większych garnków kamiennych lub beczek. /obszar działania Powiślańskiej Lokalnej Grupy Działania/

- **Pole Sztuk** - na przełomie czerwca i lipca warto odwiedzić Rodowo. Małą wioskę w gminie Prabuty, która na ten czas zamienia się w „Wioskę Cudów” ze względu na różnorodność prezentowanych prac. Odbývają się tutaj spotkania artystów z kraju i zagranicy, którzy pracują i pozostawiają swoje rzeźby w wiejskim plenerze. Pierwszy plener zorganizowany został w czerwcu 1990 roku z inicjatywy mieszkańca Rodowa, znanego działacza Stowarzyszenia Twórców Ludowych Ryszarda Rabeszki. Początkowo spotkania plenerowe miały charakter wyłącznie malarski. W wyniku starań uczestnika i jednocześnie pracownika naukowego Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, Mariusza Białeckiego, od 1994 roku plener wzbogacił się o nowych uczestników - studentów Wydziału Rzeźby ASP w Gdańsku /obszar działania Powiślańskiej Lokalnej Grupy Działania/.

Perspektywy rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich z wykorzystaniem potencjału rzeki Wisły

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Gospodarowanie Wisłą na całej jej długości powinno podlegać nadrzędnej zasadzie zrównoważonego rozwoju.

Determinanta rozwoju terenów nadwiślańskich winna zostać zatem ukierunkowana na działania działań, które pozwolą na:

- utrzymanie w stanie nie pogorszonym udokumentowanych wartości środowiska przyrodniczego i kulturowego.

- wzrostu bezpieczeństwa przeciwpowodziowego.
- korelacji polityki ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej rzeki Wisły z rozwojem gospodarczym.

Istniejące kierunki rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich

Wypracowane podczas wyjazdów studyjnych i szkoleń dotychczasowe doświadczenia, umożliwiły wskazanie obecnych kierunków rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich z wykorzystaniem potencjału rzeki Wisły, wśród których znalazły się:

- ***Turystyka i rekreacja związana z wodą*** - przystanie, mariny, stacje wodne dla turystyki jachtowej, kajakowej i motorowodnej rewitalizacja żeglownych szlaków turystycznych rozwój turystyki wodnej w aspekcie międzynarodowym kąpieliska i kompleksy rekreacyjne

- **Woda dla przemysłu** - podział rzeki na obszary o możliwościach poboru wody dla przemysłu
- **Rybacktwa śródlądowe i wędkarstwo** - wskazanie wód dostępnych dla rybactwa i wędkarstwa wskazanie obszarów umożliwiających rozwój rybactwa hodowlanego
- **Planowanie przestrzenne** - wskazanie obszarów dostępnych dla rozwoju osadnictwa, ochrony przyrody, wskazanie obszarów deficytowych w wodę, skutkujących ograniczenia działalności gospodarczej
- **Energetyka wodna** - określenie możliwego do wykorzystania potencjału hydroenergetycznego wskazanie miejsc budowy elektrowni wodnych
- Żegluga śródlądowa - określenie możliwości wykorzystania żeglugi towarowej jako alternatywnej formy transportu, szczególnie towarów masowych określenie kompromisu pomiędzy parametrami dróg wodnych a dostosowywaniem taboru do tych parametrów rozwój żeglugi turystycznej i indywidualnej

- **Komunikacja międzybrzegowa** - wskazanie miejsc przepraw stałych i promowych, w powiązaniu z budową innych obiektów oraz z ich skutkami

Model rozwoju gospodarczego „ekoregion Wisły”

Wyjątkowe walory przyrodnicze rzeki Wisły przyczyniły się do wprowadzenia w XXI wieku pojęcie „ekoregionu Wisły” rozumianego jako funkcjonalnie związanej przestrzeń przyrodniczą i społeczno-ekonomiczną. Istota rozwoju gospodarczego „ekoregionu Wisły” oparta została na strukturze układów do których zaliczamy:

- Układ I – który wyznacza Wisła i jej dolina, a strategię zagospodarowania określają zarówno struktura przyrodnicza jak i funkcje rzeki;
- Układ II – który określają miasta położone nad Wisłą oraz ich regiony węzłowe; tworzą one wewnątrznie zróżnicowaną i hierarchiczną strukturę spo-

leczno-gospodarczą przestrzeni geograficznej bezpośrednio przylegającej do rzeki;

- Układ III – który tworzy cały system hydrograficzny Wisły oraz powiązany z nim funkcjonalnie system osadniczy i regionalny;

- Układ IV – który określa uwarunkowany politycznie i gospodarczo system powiązań międzynarodowych.

Występujące współzależności powiązań między wyróżnionymi układami umożliwiają postrzeganie terenów związanych z rzeką Wisłą jako spójnych funkcjonalnie, chociaż jednocześnie wysoce zróżnicowanych i otwartych na otoczenie. Spójność funkcjonalna i użytkowa pozwoli generować kierunki rozwoju aktywnej polityki rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich z wykorzystaniem potencjału rzeki Wisły.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe doliny Wisły stwarzają dogodne warunki rozwoju różnorodnych przyjaznych środowisku form turystyki. Istnieją więc realne szanse aby turystyka na obszarze doliny Wisły stała się jedną z ważnych dziedzin lokalnej gospodarki i istotnym źródłem dochodów miejscowej ludności. Jednakże rozwój turystyki na tych obszarach nie może odbywać się ze szkodą dla środowiska przyrodniczego i dlatego musi podlegać pewnym ograniczeniom.

Obiekty infrastruktury turystycznej powinny spełniać określone standardy estetyczne (wpisane w krajobraz, spełniające wymogi kanonów architektury regionalnej i higieniczne wyposażenia w urządzenia sanitarne) oraz być lokalizowane poza najcenniejszymi terenami, objętymi szczególniejszymi formami ochrony. Ruch turystyczny powinien być dobrze zorganizowany, tak aby obszary wrażliwe na degradację były odpowiednio zabezpieczone, a dostęp turystów do obszarów o szczególnej wartości przyrodniczej był ograniczony do wyznaczonych punktów

obserwacyjnych, projektowanych wież czy też platform widokowych. Najwłaściwszymi formami turystyki, mającymi największe szanse rozwoju w przyszłości są różne formy turystyki kwalifikowanej, turystyka przyrodnicza oraz agroturystyka. Są to formy turystyki o orientacji ekologicznej (ekoturystyki) –

najbardziej dynamicznie rozwijającej się ostatnio formy spędzania wolnego czasu w krajach Zachodnich. Mieszkańcy wielkich aglomeracji miejskich, odcięci na co dzień od świata przyrody, coraz częściej tęsknią do wypoczynku w ciszy, z dala od zgiełku modnych miejscowości wypoczynkowych. Chcą podpatrywać i podziwiać piękno natury. Nie stawiają wysokich wymagań hotelowych i rozrywkowych. Chętnie uprawiają turystykę pieszą, rowerową, kajakową, żeglarską, wędkarską, a także fotograficzne safari.

Potencjał terenów związanych z doliną Wisły jest w tym zakresie ogromny i niemal zupełnie nie wykorzystany. Potencjał całej Polski w tym zakresie szacuje się na ok. jeden miliard dolarów rocznego obrotu. Szybki wzrost ekoturystyki osiągnąć można bez wielkich inwestycji hotelowych, gastronomicznych i infrastrukturalnych. Trzeba tylko stworzyć mechanizmy rynkowe (głównie przez właściwą politykę podatkową), stymulujące prywatnych inwestorów do kameralnych działań w tym kierunku. Ludziom uprawiającym ekoturystykę wystarczy bowiem z reguły „bed and breakfast”, ale musi to być nocleg w schludnym, niewielkim pensjonacie lub w kwaterze prywatnej (pokoju z własną łazienką) oraz skromne, ale zdrowe i smaczne wyżywienie. Przydatne mogą być różne środki transportu (koń, rower, łódka) wraz z zapewnieniem usług fachowego przewodnika, umięjącego wyeksponować walory zwiedzanych terenów.

Wisła ma nieskończony potencjał rozwoju gospodarczego

W niniejszej publikacji dokonano usystematyzowania pożądaných kierunków rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich w oparciu o potencjał rzeki Wisły. Nie znajdziemy w tym miejscu gotowych propozycji ani rozwiązań. Prezentujemy szeroki katalog możliwości, które daje naturalne bogactwo rzeki Wisły, możliwości, które odpowiednio wykorzystane przełożą się na wzrost gospodarczy obszarów wiejskich związanych od wieków z „Królową Polskich Rzek”. Należą do nich:

I. Wzbogacanie i utrwalanie wartości ekologicznych terenów doliny Wisły, w tym:

1. Poprawa stanu istniejącego środowiska w celu tworzenia warunków do podejmowania działań proekologicznych.
2. Zabezpieczenie najcenniejszych wartości i zasobów przyrody dla zachowania warunków do realizacji ekorozwoju.
3. Promowanie proekologicznych form użytkowania środowiska (ekologizacja rozwoju) jako rzeczywista realizacja ekorozwoju.
4. Ukierunkowanie rozwoju działalności gospodarczych na formy, które nie degradują środowiska oraz sprzyjają zachowaniu jego funkcji ekologicznych, tj.:
  - Proekologiczne kształtowanie struktury rolnictwa (użytkowanie ziemi, wielkość gospodarstw, kojarzenie produkcji roślinnej i zwierzęcej)
  - Rozwój form rolnictwa zintegrowanego i ekologicznego
  - Rozwój proekologicznych form turystyki oraz przekształcenie jej struktury zagospodarowania
  - Upowszechnienie naturalnego kierunku hodowli lasu oraz proekologiczne kształtowanie ekosystemów leśnych.
5. Przestrzenne i techniczne dostosowywanie rozwoju działalności gospodarczych do predyspozycji użytkowych i wrażliwości środowiska, tj:

- Wydzielenie obszarów o zastrzonych reżimach ochronnych
- Rewitalizacja tradycyjnych form wykorzystania sił przyrody dla rozdrobnionych form produkcyjnych (młyny, tartaki, siłownie wiatrowe.)
- Tworzenie miejsc pracy w proekologicznej działalności gospodarczej

(przetwórstwo ziół, drobny przemysł pszczelarski, przetwórstwo runa leśnego, twórczość ludowa, pamiątkarstwo).

II. Komponowanie funkcji społeczno – gospodarczych Wisły i jej ekoregionu z ich rolą w gospodarce wodnej, w tym:

1. Wkomponowanie wartości środowiska kulturowego w europejski zbiór dziedzictwa kulturowego związanego z wielkimi rzekami, w tym:

- Restauracja i rewitalizacja nadwiślańskiej sieci osadniczej o wartościach europejskich
- Odtworzenie powiązań historycznych obiektów nadwiślańskich i nobilita-

cja ich wartości poznawczych i turystycznych

- Uczytelnienie unikatowych historycznych traktów komunikacyjnych
- Zachowanie, restauracja i udostępnienie historycznych obiektów inżynierskich.

2. Tworzenie marek produktów lokalnych doliny i dorzecza Wisły, na rzecz postępu cywilizacyjnych XXI wieku, w tym:

- aktywnego użytkowania krajobrazu kulturowego z zachowaniem jego wartości historycznych, przyrodniczych i funkcji współczesnych
- wykorzystanie bogactwa różnorodności kulturowo przyrodniczej dla funkcji turystycznej i wypoczynkowej o natężeniu nie powodującym zakłócenia równowagi.

3. Tworzenie podstaw instytucjonalnych zachowania obiektów tożsamości kulturowej (skanseny, muzea regionalne i lokalne, wydawnictwa).

4. Rozwój wielości form użytkowania walorów środowiska, w tym nowo odkrywanych form tradycyjnych (agroturystyka, przyrodolecznictwo i inne)

5. Stworzenie alternatywnej oferty tworzenia miejsc pracy w usługach turystycznych o proekologicznym charakterze

6. Wykorzystanie unikatowych wartości przyrodniczych dla ekologicznie preferowanych form turystyki międzynarodowej.

7. Utworzenie regionalnie zróżnicowanego, instytucjonalnego systemu formalnej i nieformalnej edukacji ekologicznej.

Bibliografia

Akty prawne:

- DYREKTYWA RADY z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne 85/337/EWG
- Dyrektywa ptasia - Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa.
- Dyrektywa siedliskowa - Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody.
- Ustawa z dnia 3 października 2008r. o dostępie do informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko

Strony internetowe:

- <http://www.mos.gov.pl>)
- <http://www.gdos.gov.pl/Categories/view/204/OOS>

Literatura:

- Barczyk, S., 2010, Przedsiębiorczy samorząd lokalny i jego instytucje, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adameckiego w Katowicach, Katowice.
- Bończak-Kucharczyk, E., Herbst, K., Chmura, K., 1998, Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych Polska Fundacja Promocji Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa.
- „Business to Nature – nowe podejście do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo”, Rekomendacje dla polityki, INTERREGIVC, European Regional,
- Dobrzański G., Rozważania na temat pojęcia obszarów przyrodniczo cennych, Politechnika Białostocka, Białystok 2000 (maszynopis).
- Engel J. Natura 2000 w ocenach oddziaływania przedsięwzięć na środowisko, Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Guzal-Dec D. , Siedlecka A., Zwolińska-Ligaj M., Wspieranie i rozwijanie działalności gospodarczej na obszarach cennych przyrodniczo, PORADNIK DLA WŁADZ SAMORZĄDOWYCH, PRZEDSIĘBIORCÓW I ROLNIKÓW, Białą Podlaska 2015
- Jalinik M., Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych, W turystyka na obszarach przyrodniczo cennych, Politechnika Białostocka
- Jalinik M., Agroturystyka na obszarach przyrodniczo cennych, Wyd. PB, Białystok 2005.
- Kamieniecka J., Wójcik B. 2010. Natura 2000 ABC dla turystyki, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
- Kamieniecka J. 2012. Świadomość ekologiczna turystów, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
- Kraśnicka, T., 2002, Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej i pozaekonomicznej, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adameckiego w Katowicach, Katowice.
- Lenart W. 2012. Współczesne wyzwania ochrony przyrody a zrównoważony rozwój. Wiedza. Warszawa.
- Obszary Natura 2000 szansą zrównoważonej turystyki dla Mazowsza Płockiego. 2011. Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku.
- Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny, red. M. Bratnicki, J. Strużyna, Wyd. AE, Katowice 2001.
- Radecki W., Ochrona prawna obszarów przyrodniczo cennych, Oddział Akademicki PTTK, Kraków 1987.
- Schumpeter J.A., Teoria rozwoju gospodarczego, tłum. J. Grzywicka, PWN, Warszawa 1960.
- Szalast - Piwińska M. Działalność gospodarcza a ochrona przyrody. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska.

Spis treści:

Wstęp	3
Potencjał Wisły w wymiarze przyrodniczym, kulturowym i gospodarczym	6
Dolina Wisły – czym jest?.....	6
Wisła jako szczególny obiekt geograficzny	10
Wisła i jej dolina – zróżnicowanie krajobrazowo-kulturowe	13
Wisła i jej dolina jako korytarz ekologiczny. Wartość przyrodnicza	15
Wisła jako dawna i obecna oś kulturowa Polski	20
Produkty turystyczne i rekreacyjne rzeki Wisły	23
Wisła – dla mieszkańców, turystów, przedsiębiorców	23
Ekologiczny produkt turystyczny	28
Dobre Praktyki	37
Perspektywy rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich z wykorzystaniem potencjału rzeki Wisły	43
Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	43
Istniejące kierunki rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich	45
Model rozwoju gospodarczego „ekoregion Wisły”	47
Wisła ma nieskończony potencjał rozwoju gospodarczego	52
Bibliografia	55